

فرستگان رحمت

بسم الله الرحمن الرحيم

بخش اول

آیات و روایات

قال الله تبارک و تعالی فی کتابه: «و من احياها فکانما احیی الناس جميعاً»^۱
وهر کس انسانی را از مرگ رهایی بخشد، چنان است که گویی همه مردم را زنده کرده است.

پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله می فرمایند: اذا اراد الله بعبد خيراً صیر حواجج الناس الیه
وقتی خداوند برای بنده ای نیکی و خیر خواهد، رفع حاجت های مردم را در دست او قرار می دهد.^۲
امام صادق (علیه السلام) فرمودند: هیچ مسلمانی حاجت مسلمان دیگری را روا نمی سازد، مگر اینکه خداوند
تبارک و تعالی به او خطاب کند که پاداش تو به عهده من است و کمتر از بهشت برایت نمی پسندم.^۳

رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرمایند: من اصبح و لم یهتّم بامور المسلمین فلیس بمسلم.^۴
کسی که روز را شروع کند و هیچ تلاشی برای رفع گرفتاری مسلمین نکند، مسلمان نیست.
امام باقر علیه السلام می فرمایند: المؤمنُ فی تبارهم و تراحمهم و تعاطفهم کمثل الجسد اذا اشتکی تداعی له
سائرته بالسهر و الحمی.^۵

مؤمنان در احسان و نیکی به یکدیگر و مهر ورزیدن و مهربانی به هم، مانند پیکری هستند که هرگاه عضوی
از آن به درد آید، اعضای دیگر نیز به بی خوابی و تب با او همدردی می کنند.

مرازم بن حکیم می گوید: زاملتُ مُحَمَّدَ بنَ مُصَادِفٍ، فَلَمَّا دَخَلْنَا الْمَدِينَةَ اعْتَلَّتْ، فَكَانَ يَمْضِي إِلَى الْمَسْجِدِ
وَيَدْعُنِي وَحْدِي، فَشَكَّوتُ ذَلِكَ إِلَى مُصَادِفٍ، فَأَخْبَرَ بِهِ أَبَاعَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَرْسَلَ إِلَيهِ: قُعودُكَ عِنْدَهُ أَفْضَلُ
مِنْ صَلَاتِكَ فِي الْمَسْجِدِ.^۶

۱ . مائده، ۳۲.

۲ . نهج الفصاحه، ابو القاسم پاینده، انتشارات جاویدان، حدیث شماره ۱۴۵۸.

۳ . الکافی، کلینی، (ط- الإسلامیة)؛ ج ۲؛ ص ۱۹۴.

۴ . الکافی، کلینی، (ط- الإسلامیة)؛ ج ۲؛ ص ۱۶۴.

۵ . بحار الانوار، مجلسی، ج ۷۴، ص ۲۷۴.

۶ . اصول کافی، ج ۴، ص ۵۴۵، ح ۲۷.

با محمد بن مصادف همسفر شدم . چون به مدینه وارد شدیم، بیمار شدم . او [در این مدت] به مسجد می رفت و مرا تنها می گذاشت. از این کار به مصادف، گلایه کردم. او هم امام صادق (علیه السلام) را از این جریان آگاه کرد. امام صادق (علیه السلام) برایش چنین پاسخ فرستادند: «نشستن تو نزد او، از نماز خواندن در مسجد برتر است».

امام صادق علیه السلام فرمودند: يَكْرَهُ مَعَ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ ثَلَاثَ عَشْرَةَ امْرَأَةً... يُدَاوِينَا الْجَرْحَى وَيَقْمِنُ الْمَرْضَى^۱.

سیزده زن در رکاب امام مهدی (علیه السلام) حضور خواهند داشت... زخمیان را درمان و از بیماران پرستاری می کنند.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: مَنْ سَعَى لِمَرِيضٍ فِي حَاجَةٍ قَضَاهَا أَوْ لَمْ يَقْضِهَا خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمٍ وُلِدَتْهُ أُمُّهُ^۲.

هر کس برای بر آوردن نیاز بیماری بکوشد، چه آن را برآورده سازد و چه نسازد، مانند روزی که از مادرش زاده شد، از گناهانش پاک می شود.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: مَنْ قَامَ عَلَى مَرِيضٍ يَوْمًا وَلَيْلَةً بَعَثَهُ اللَّهُ مَعَ إِبْرَاهِيمَ الْخَلِيلِ^۳.

هر کس یک شبانه روز از بیماری پرستاری کند، خداوند او را با ابراهیم خلیل محشور می کند.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: مَنْ أَطْعَمَ مَرِيضًا شَهْوَةً أَطْعَمَهُ اللَّهُ مِنْ ثَمَارِ الْجَنَّةِ^۴.

هر که غذای دلخواه مریضی را به او بخوراند خدا از میوه های بهشت به او بخوراند.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: عَائِدُ الْمَرِيضِ يَخُوضُ فِي الرَّحْمَةِ^۵.

کسی که بیماری را عیادت کند، در رحمت خدا فرو می رود.

امام صادق (علیه السلام) در تفسیر آیه: «...إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ» فرمود: كَانَ يَقُومُ عَلَى الْمَرِيضِ وَ يَلْتَمِسُ الْمُحْتَاجَ وَ يُوسِّعُ عَلَى الْمَحْبُوسِ^۷.

۱ . دلائل الإمامه، محمد بن جریر طبری، ص ۴۸۴.

۲ . من لایحضره الفقیه، شیخ صدوق، ج ۴، ص ۱۶.

۳ . ثواب الأعمال، شیخ صدوق، ص ۳۴۸.

۴ . الدعوات، قطب الدین راوندی، ص ۲۳۰، ج ۶۳۹.

۵ . نهج الفصاحه، ابوالقاسم پاینده، ج ۱، ص ۵۶۳.

۶ . یوسف، ص ۳۶.

۷ . بحار الانوار، مجلسی، ج ۱۲، ص ۲۳۰.

حضرت یوسف، زندانیانِ [بیمار را تیمار می کرد و از حال نیازمندانشان جويا می شد و به افراد زندانی رسیدگی می نمود .

علی (علیه السلام) می فرماید: ... فأخذتني الحمى ليلة فأسهرتني ، فسهر رسول الله (صلى الله عليه و آله وسلم) لسهرى فبات ليلة بينى وبين مصلاه ، يصلى ما قدرله ثم يأتينى ويسألنى وينظر إلى فلم يزل ذلك دأبه حتى أصبح ، فلما صلى بأصحابه الغداة قال : اللهم اشف عليا وعافه فإنه أسهرنى الليلة مما به^۱ .

«شبى تب وجودم را فراگرفت و خواب را از من ربود. بدین جهت رسول خدا (صلى الله عليه و آله وسلم) تا صبح بیدار بود و شب را بین من و نماز تقسیم می کرد. پس از نماز نزد من می آمد و جوياى حال من می شد و با نگاه کردن به من از وضعیت بیماری ام اطلاع می یافت و شیوه پیامبر (صلى الله عليه و آله وسلم) تا طلوع صبح این چنین بود.

امام حسین (علیه السلام) می فرمایند: لما مرضت فاطمة بنت رسول الله (صلى الله عليه و آله وسلم) وصت إلى على بن أبى طالب (علیه السلام) أن يكتم أمرها ويخفى خبرها ولا يؤذن أحدا بمرضها ، ففعل ذلك ، وكان يمرضها بنفسه وتعيينه على ذلك أسماء بنت عميس رحمها الله^۲ .

وقتی فاطمه زهرا (سلام الله علیها) دختر گرامی رسول خدا (صلى الله عليه و آله وسلم) بیمار شد به علی (علیه السلام) سفارش کرد بیماری او را پنهان کنند و اجازه ملاقات به کسی ندهند. حضرت این گونه عمل کرد و خود عهده دار پرستاری از آن حضرت شد و أسماء ایشان را یاری می کرد».

در جنگ احد دندان پیامبر اکرم (صلى الله عليه وآله) شکست و کلاهخود بر سر ایشان زخم وارد کرد، در آن هنگام فاطمه (سلام الله علیها) خون جراحت پیامبر را می شست و علی (علیه السلام) با سپر آب می آورد، چون فاطمه مشاهده کرد خون بند نمی آید، تکه حصیری را سوزاند و خاکستر آن را روی زخم گذارد تا خون بند آید... گروهی از زنان از جمله فاطمه (سلام الله علیها) و بعضی از زنان پیامبر اکرم آب و غذا بردوش حمل می کردند و به مجروحان جنگ آب می دادند و آنها را مداوا می کردند^۳ .

امام سجاد (علیه السلام) فرموده اند: إِنِّي لَجَالِسٌ فِي تِلْكَ الْعِشِيَّةِ الَّتِي قُتِلَ أَبِي فِي صَبِيحَتِهَا ، وَعِنْدِي عَمَّتِي زَيْنَبُ تَمْرَضِي^۴ .

شبى که فردای آن پدرم به شهادت رسید، من نشسته بودم و عمه ام زینب در نزد من بود و از من به گونه ای نیکو پرستاری می کرد.

۱ . بحار الانوار، مجلسی، ج ۴۰، ص ۲.

۲ . بحار الانوار، مجلسی، ج ۴۳، ص ۲۱۱.

۳ . مغازی، واقدی، ج ۱، ص ۲۴۹.

۴ . الارشاد، شیخ مفید، ج ۲، ص ۹۳.

مفضل نقل می کند که امام صادق (علیه السلام) فرمود: يَكْرَهُ مَعَ الْقَائِمِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) ثَلَاثَ عَشْرَةَ امْرَأَةً؛ قُلْتُ: وَ مَا يَصْنَعُ بِهِنَّ؟ قَالَ: يُدَاوِينُ الْجَرْحَى، وَ يَقْمُنُ عَلَى الْمَرْضَى، كَمَا كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ)!

همراه حضرت ولی عصر (عج) سیزده نفر زن هستند. عرض کردم برای چه؟ فرمود: این زنان مجروحان را مداوا می کنند و از بیماران پرستاری می نمایند، چنان که در عصر رسول خدا چنین می کردند.

پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله می فرماید: اذا دخلتُم علی المریضِ، فنفسوا له فی الاجلِ فان ذلک لا یُرد شیئاً و هو یطیب النفس^۲.

هر گاه بر بیمار وارد شدید، او را به سلامت و طول عمر امیدوار سازید، گرچه این امیدوار ساختن در قضا و قدر مؤثر نیست ولی بیمار را دلخوش می سازد و باعث آرامش وی می گردد.

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله وسلم) فرموده اند: من أعان ضعيفاً فی بدنه علی أمره أعانه الله علی أمره^۳.

هر کس به یک ناتوان جسمی یاری کند، خداوند او را در کارهایش یاری خواهد کرد.

پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله می فرماید: مَنْ اعانَ، ضعيفاً فی بدنه علی أمره، اعانه الله علی أمره و نصب له فی القيامة ملائكة يعينونه علی قطع تلك الاحوال و عبور تلك الخنادق من النار، حتی لا یصیبه من دخانها و علی سمومها و علی عبور الصراط الی الجنة سالماً امنأً^۴.

هر کس انسانی را که ناتوانی جسمی دارد، یاری کند، خداوند او را در کارهایش یاری می دهد و در قیامت فرشتگانی را می گمارد تا او را در پیمودن مسیر هولناک قیامت و عبور از گودال های آتش و بر عبور از صراط به سوی بهشت با سلامت و امنیت کامل یاری دهند.

امام صادق (علیه السلام) می فرماید: مردم دو دسته اند: یک دسته مبتلا (به بیماری) هستند و دسته دیگر در سلامت به سر می برند؛ بنابراین، نسبت به مبتلایان مهر بورزید و از آنان دلجویی کنید و بر عافیت و سلامتی، خداوند را سپاس گویند^۵.

پیامبر صلی الله علیه و آله در آخرین روزهای عمر با برکتشان در مسجد مدینه فرمودند: مَنْ قامَ علی مریضِ یوماً و لیلَةً بعثه الله مع ابراهیم الخلیل علیه السلام فجاز علی الصراط کالبرق اللامع و مَنْ سعی لمریض فی حاجَةٍ فقضاها خرجَ من ذنوبه کیوم ولدته امه^۱.

۱ . دلائل الإمامة (ط - الحدیث)، طبری؛ ص ۴۸۴.

۲ . بحار الانوار، مجلسی، ج ۸۱، ص ۲۲۵.

۳ . بحار الانوار (ط - بیروت)، مجلسی، ج ۸، ص ۱۶۶.

۴ . بحار الانوار، مجلسی، ج ۷۵، ص ۲۱.

۵ . تحف العقول؛ حرانی، ص ۳۰۵.

کسی که یک روز و یک شب، پرستاری بیماری را به عهده بگیرد، خداوند او را با ابراهیم خلیل علیه السلام محشور می‌کند، پس همچون درخشش برقی از صراط عبور می‌کند و کسی که در برطرف کردن نیازهای مریض تلاش کند و نیاز او را برآورد، همانند روزی که از مادر متولد شده است از گناهانش پاک می‌گردد.

عن الصادق علیه السلام عن آبائه قال: قال رسول الله صلى الله عليه و آله من سعى لِمريضٍ في حاجةٍ، قضاها او لم يقضها، خرج من ذنوبه كيوم ولدته امه^۲.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: کسی که برای رفع نیازهای بیماری تلاش کند خواه آن نیاز برآورده شود یا نشود، همانند روزی که از مادر متولد شده است از گناهان پاک می‌گردد.

سماعة نقل می‌کند: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ خَرَجَ بِالنِّسَاءِ فِي الْحَرْبِ حَتَّى يُدَاوِينَ الْجَرْحَى^۳.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله زنان را با خود به جنگ برد تا مجروحان را مداوا کنند.

ثم يبتدى بها الوجع فتمرض فيبعث الله عزوجل إليها مريم بنت عمران تمرضها وتؤنسها في علتها^۴.

درد و ناراحتی درفاطمه آغاز می‌شود و اوبیمار می‌گردد، آنگاه خداوند، حضرت مریم را برای پرستاری از حضرتش فرو می‌فرستد و مریم از ایشان پرستاری می‌کند و با فاطمه در بیماری اش انس می‌گیرد.

۱. بحار الانوار، مجلسی، ج ۷۶، ص ۳۶۸.

۲. بحار الانوار، مجلسی، ج ۸۱، ص ۲۱۷.

۳. بحار الأنوار، مجلسی، ج ۱۹، ص ۱۸۴.

۴. بحار الانوار، مجلسی، ج ۴۳، ص ۱۷۳.

بخش دوم

جایگاه پرستاری در کلام امام و رهبری

امام خمینی(ره)

شما متوجه باشید که این شغل را خدای نخواستہ آلوده نکنید به جهات مادی، به جهات دنیایی؛ که هم کار کرده باشید و هم اجر الهی نبرده باشید. شما کاری نکنید که این شغل شما الهی باشد، برای خدا باشد. منافات ندارد اینکه برای خدا باشد، لکن به شما هم مثلاً اجری بدهند. اینها منافات ندارد با هم. شما توجه داشته باشید به اینکه با این بیماران خوش رفتاری کنید، کمک کنید آنها را، دل جویی کنید از آنها. اینها افسرده هستند، باید دل جویی کنید. این شغل از آن شغل های بسیار ارزنده است.^۱

این شغل پرستاری از شغل های بسیار شریفی است که اگر چنانچه، انسان با وظایف انسانی و شرعی خودش عمل بکند، این یک عبادتی است که در تراز عبادت های درجه اول است. البته مسئولیت هایی هم دارد. هم در پزشک و هم در نرسها و هم در همه قشرهایی که در بیمارستانها هستند.^۲

پرستاری از بیمار امر بسیار مشکلی است، لکن خیلی ارزشمند است. انسان با یک بیماری به طور محبت، به طور برادری، به طور خواهری مراعات احوال او را بکند، و این برای انجام یک وظیفه انسانی- الهی باشد، از عبادات بسیار ارزشمند است.^۳

مقام معظم رهبری:

رستار، انسان مهربانی است که با رفتار و اخلاق و خدمات خود، سلامت بیمار را به او هدیه میکند. اگر طبیب، درمان خود را به انجام رساند، اما خدمات پرستاری نباشد، تأمین سلامت بیمار دشوار است. هر کس که از خدمات پرستاران مهربان برخوردار شده باشد، میفهمد و میداند که نقش پرستاران در هدیه کردن سلامت به بیماران، چقدر مؤثر است.^۴

پرستار کار سختی را بر عهده دارد، اجر بزرگی را هم دارد؛ اما وظیفه ی سنگینی هم دارد. این تعادل میان وظیفه و پاداش، میان حق و تکلیف، یکی از ارکان بزرگ مفاهیم اسلامی و مبانی اسلامی است.^۵

۱. صحیفه نور، ج ۱۲، ص ۸۲.

۲. صحیفه امام؛ ج ۱۲، صص ۲۸۵ - ۲۸۹.

۳. صحیفه امام؛ ج ۱۲، صص ۲۸۵ - ۲۸۹.

۴. بیانات آیت الله خامنه ای در دیدار جمعی از پرستاران ۰۳/۰۵/۱۳۸۰.

۵. بیانات در دیدار جمعی از پرستاران نمونه کشور ۰۱/۰۲/۱۳۸۹.

پرستار فرشته‌ی رحمت برای بیمار است. آن وقت که بیمار از همه جا دستش کوتاه است، در آن ساعاتی که حتی همسر، فرزندان و پدر و مادر بیمار هم بالای سرش نیستند، چشم امیدش بعد از خدا به پرستار است و این پرستار است که مثل ملائکه‌ی آسمانی، مثل فرشتگان رحمت، به دردها، مشکلات و نیازهای جسمی و عاطفی او پاسخ می‌دهد.^۱

پرستاری یکی از سخت‌ترین کارها از لحاظ فشار روحی و جسمی برای پرستار است. نشستن پهلوئی بیمار، معاشر بودن دائمی با بیمار، شکوه‌ی بیمار را شنیدن، با او به مهربانی رفتار کردن، به او لبخند زدن، او را با عمل، رفتار و پذیرایی خود از رنجهای فراوان دوران بیماری رها کردن، تحمل پولاتین لازم دارد؛ پرستار با چنین وضعیتی روبه‌روست.^۲

اگر بخواهیم ارزش خدمات مختلفی را که قشرهای مردم به یکدیگر تقدیم میکنند، این گونه محاسبه کنیم که هر خدمتی که مستقیماً به انسان ارتباط پیدا میکند، هر خدمتی که نوعی غمگساری نسبت به انسانهای دیگر است، هر خدمتی که تقدیم کننده آن خدمت رنج بیشتری می‌برد و هر خدمتی که از روی علم و معرفت و آگاهی و تحصیلات است، ارزشش بیشتر است، در این صورت گمان میکنم که خدمت پرستاری، جزو ارزشمندترین حرفه‌ها و خدمتگزاریه‌ها خواهد بود. چون پرستار، هم مستقیماً با انسان سر و کار دارد، هم غمگسار انسانی است که به غمگساری و همدردی و کمک او نیاز دارد و هم این که، بحمدالله، کاری از روی دانش و تحصیلات و علم است.^۳

بدانید خدای متعال پاداش زحمات سخت را چنان که حق و شایسته آن است، ادا میکند. کار را برای خدا و به حساب او بگذارید. بله، مردم و مسؤولان باید به وظیفه خودشان عمل کنند؛ اما پرستار، طرف خود را خدا بداند. اگر این احساس در پرستار بیدار شود که کار او برای خداست، به بنده خدا و به انسان نیازمند کمک میکند تا رضای الهی را جلب کند. بنابراین کار او نورانیت پیدا میکند و از سطح یک کار بشری فراتر می‌رود؛ آن گاه اجر کار او «لاتعدّ و لاتحصی» است.^۴

پرستار فرشته‌ی رحمت بیمار است؛ این یک تعبیر واقعی است، به هیچ وجه مبالغه‌آمیز نیست؛ هم با جسم بیمار سر و کار دارد، هم با روح بیمار. در مورد جسم بیمار، پرستار در واقع شریک و همکار و مددکار پزشک است. بخش مهمی از کار بهبودی جسمی بیمار را پرستار انجام میدهد؛ این در مورد جسم مریض. در مورد ارتباط با روح مریض، پرستار در واقع غمگسار و نوازشگر و آرامش‌بخش مریض است.^۵

۱. بیانات در دیدار جمعی از پرستاران ۱۳۸۳/۰۴/۰۳.

۲. بیانات در دیدار جمعی از پرستاران ۱۳۸۳/۰۴/۰۳.

۳. بیانات در دیدار جمعی از پرستاران ۱۳۷۳/۰۷/۲۰.

۴. بیانات در دیدار جمعی از پرستاران ۱۳۸۰/۰۵/۰۳.

۵. بیانات در سخنرانی تلویزیونی به مناسبت ولادت حضرت زینب(س) و روز پرستار ۱۳۹۹/۹/۳۰.

بخش سوم

نمونه هایی از پرستاری در تاریخ اسلام

۱- حضرت یوسف علیه السلام

عمل پسندیده پرستاری از بیمار، در سیره پیامبران الهی نیز دیده می شود علامه مجلسی در کتاب بحارالانوار از امام صادق علیه السلام روایت می کند: یکی از عواملی که موجب شد حضرت یوسف علیه السلام را فردی نیکوکار بدانند، این بود که در زندان به امر بیماران و پرستاری از آنان اهتمام می ورزید و از آنان مراقبت می نمود^۱ با استناد به این حدیث می توان بر ارزش و تکریم پرستاری پی برد. امام صادق علیه السلام یکی از عوامل رشد و تعالی حضرت یوسف علیه السلام را در مراقبت از بیماران ذکر نموده است.

۲- پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

حضرت علی علیه السلام، گوشه‌ای از پرستاری پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله را در شبی که وجود مبارک ایشان مبتلا به تب بوده یادآوری می نمایند^۲. آن حضرت می فرماید: شبی تب وجودم را فراگرفت و خواب را از من ربود. بدین جهت رسول خدا تا صبح نیز بیدار بود و شب را بین من و نماز تقسیم می کرد. پس از نماز نزد من می آمد و جوپای حال من می شد و با نگاه کردن به من از وضعیت بیماری ام اطلاع می یافت و شیوه پیامبر اکرم تا طلوع صبح این چنین بود. پس از آن که حضرت با اصحاب نماز گزارند در حق من دعا کردند که خدایا! علی را شفا ده و سلامتی بخش که به خاطر بیماری اش تا صبح نخوابیدم.

۳- حضرت علی علیه السلام

امام حسین علیه السلام فرمود: چون حضرت فاطمه علیها السلام دختر گرامی رسول خدا بیمار شد به علی علیه السلام سفارش نمود، بیماری او را پنهان کنند و اجازه ملاقات به کسی ندهند. حضرت این گونه عمل کرد و خود عهده‌دار پرستاری از حضرت شد و اسماء بنت عمیس ایشان را یاری می کرد^۳.

۴- حضرت فاطمه علیها السلام

در جنگ احد گروهی از زنان از جمله فاطمه علیها السلام و بعضی از زنان پیامبر گرامی آب و غذا بر دوش حمل می کردند و به مجروحان جنگ آب می دادند و آن‌ها را مداوا می کردند^۱. در جریان این جنگ دندان

۱. بحارالانوار، ج ۱۲، ص ۲۳۰.

۲. همان، ج ۴۰، ص ۲.

۳. همان، ص ۲۱۱.

پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله شکست و کلاهخود بر سر ایشان زخم وارد کرد، در آن هنگام حضرت فاطمه علیها السلام خون جراحت پیامبر را می‌شست و علی علیه السلام با سپر آب می‌آورد، چون فاطمه مشاهده کرد خون بند نمی‌آید، تکه حصیری را سوزاند و خاکستر آن را روی زخم گذارد تا خون بند آید.

۵- حضرت مریم علیها السلام

در روایات ما درباره حضرت زهرا سلام الله علیها اینگونه آمده است: درد و ناراحتی در حضرت فاطمه آغاز می‌شود و او بیمار می‌گردد، آنگاه خداوند، حضرت مریم را برای پرستاری از حضرتش فرو می‌فرستد و مریم از ایشان پرستاری می‌کند و با فاطمه در بیماری‌اش انس می‌گیرد.^۲

۶- حضرت زینب علیها السلام

علی بن الحسین علیهما السلام فرمود: شبی که فردای آن پدرم به شهادت رسید، من نشسته بودم و عمه‌ام زینب در نزد من بود و از من به گونه‌ای نیکو پرستاری می‌کرد.^۳

۷- رُفَیْدَه

یکی از اصحاب پیامبر گرامی اسلام به نام سعدبن معاذ در جنگ خندق جراحت سختی برداشته بود، به دستور پیامبر اکرم در مسجد، سعد را در خیمه زنی به نام رفیده، قرار دادند و او در این خیمه مجروحان جنگ را مداوا می‌کرد و به پرستاری و مراقبت از آنان می‌پرداخت.^۴

۸- نَسِیْبَه

یکی از پرستاران فداکار و نمونه زمان رسول اکرم صلی الله علیه و آله بود. با این که زخم‌های زیادی از جنگ احد در بدن داشت، هنگامی که پیامبر فرمان حرکت به سوی دشمن را داد، با بستن زخم‌های خود تلاش فراوانی کرد که همراه مسلمین شرکت جوید ولی خونریزی فراوان توان رفتن را از او ربوده بود.^۵

۹- ام سلیمه و ام عطیه

انس بن مالک نقل می‌کند: بعد از جنگ احد حضرت علی علیه السلام را نزد پیامبر اکرم آوردند، در حالی که شصت و چند زخم و جراحت بر بدن داشت. در این وقت پیامبر به ام عطیه و ام سلیمه دستور داد زخم‌های حضرت را مداوا کنند و زخم‌های ایشان چنان بود که این دو گفتند: به خاطر فراوانی زخمها و خونریزی شدید بر جان علی علیه السلام بیمناک شدیم.^۶

۱. مغازی، ج ۱، ص ۲۴۹.

۲. بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۱۷۳.

۳. ارشاد، شیخ مفید، ج ۴۵، ص ۱.

۴. سیره ابن هشام، ج ۲، ص ۲۵۰.

۵. مغازی، ج ۱، ص ۲۷۰.

۶. بحارالانوار، ج ۴۱، ص ۳.

بخش چهارم

آیین پرستاری در قاموس قرآن و عترت

ارزش والای شغل پرستاری^۱

پرستاری می تواند یکی از راه های قرب به خداوند و دست یابی به کمال انسانی باشد. چنین نگرشی به شغل پرستاری، نشاط و علاقه ویژه ای در پرستاران ایجاد می کند. آنان به کار خود، به عنوان وظیفه ای الهی-انسانی می نگرند. امام خمینی؛ در تقویت این نگرش، خطاب به پزشکان و پرستاران می فرماید:

شما متوجه باشید که این شغل را خدای نخواستہ آلوده نکنید به جهات مادی، به جهات دنیایی؛ که هم کار کرده باشید و هم اجر الهی نبرده باشید. شما کاری بکنید که این شغل شما الهی باشد، برای خدا باشد. منافات ندارد اینکه برای خدا باشد، لکن به شما هم مثلاً اجری بدهند، اینها منافات با هم ندارد. شما توجه داشته باشید به اینکه با این بیماران خوشرفتاری کنید، کمک کنید آنها را، دلجویی کنید از آنها. اینها افسرده هستند باید دلجویی کنید. این شغل از آن شغل های بسیار ارزنده است.^۲

در سخنان معصومان: خدمت به هم نوعان، از بهترین عبادت ها و ارزش های انسانی شمرده شده است؛ چنان که در روایتی از امام صادق علیه السلام آمده است:

مَا قَضَى مُسْلِمٌ لِمُسْلِمٍ حَاجَةً إِلَّا نَادَاهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَيَّ ثَوَابِكَ وَلَا أَرْضَى لَكَ بِدُونِ الْجَنَّةِ.^۳

هیچ مسلمانی حاجت مسلمان دیگری را روا نمی سازد، مگر اینکه خداوند تبارک و تعالی به او خطاب کند که پاداش تو به عهده من است و کمتر از بهشت برایت نمی پسندم.

تنها کسانی می توانند به شغل پرستاری و مراقبت از بیماران بپردازند که از انگیزه بالا، قدرت تحمل، دل سوزی و بردباری بهره مند باشند. این گونه افراد، در ضمیر پاک نیک فطرتان جامعه جای دارند و محبوبیت اجتماعی بالایی می یابند؛ زیرا همگان می دانند که پاداش های مادی نمی تواند جبران کار طاقت فرسای پرستاران باشد، بلکه باید اجر واقعی خویش را از خداوند دریافت کنند. مردم نیز از باب «مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمَخْلُوقَ لَمْ يَشْكُرِ الْخَالِقَ» زحمت ها و تلاش های بی منت آنان را ارج می نهند. بزرگداشت و ارج گذاری مقام پرستار، خود بیانگر ارزش اجتماعی و جایگاه والای شغل پرستاری است.

پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله ارج و بهای پرستاری را در ضمن روایتی چنین بیان می فرماید:

۱. اسحاقی؛ سید حسین؛ مجله طوبی؛ مرداد ۱۳۸۵، شماره ۸ (با اندکی تغییر و تصرف)

۲. صحیفه نور، ج ۱۲، ص ۸۲

۳. کلینی، اصول کافی، ج ۳، ص ۲۸۵

مَنْ قَامَ عَلَى مَرِيضٍ يَوْمًا وَ لَيْلَةً بَعَثَهُ اللَّهُ مَعَ إِبْرَاهِيمَ الْخَلِيلِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَجَادَ عَلَى الصَّرَاطِ كَالْبَرْقِ اللَّامِعِ وَ مَنْ سَعَى لِمَرِيضٍ فِي حَاجَةٍ فَقَضَاهَا خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ.^۱

کسی که یک روز و یک شب پرستاری بیماری را به عهده بگیرد، خداوند او را با ابراهیم خلیل علیه السلام محشور می کند.

پس همچون درخشش برقی از صراط عبور می کند و کسی که در برطرف کردن نیازهای مریض تلاش کند و نیازهای او را برآورد، همانند روزی که از مادر متولد شده است، از گناهان پاک می شود.

پرستاری در سیره پیشوایان معصوم علیهم السلام:

اهتمام پیامبران و اولیای معصوم علیهم السلام به امر پرستاری، نشان از اهمیت و شرافت این شغل دارد. پرستاری نزد خداوند متعال، ارزشمند است و پرستاران محبوب و مقدسند.

در مورد پرستاری پیامبر گرامی اسلام از بیماران، روایت هایی در تاریخ اسلام دیده می شود.

برپا کردن چادر پرستاری در مسجد پیامبر صلی الله علیه و آله، توجه و تلاش ویژه آن بزرگوار را نسبت به این وظیفه مقدس نشان می دهد. در سیره ابن هشام آمده است که یکی از اصحاب خاص پیامبر اکرم، را که جراحی سختی در جنگ خندق برداشته بود، به دستور حضرت در مسجد در خیمه زنی از قبیله اَسْلَمُ که به او «رُفیده» می گفتند، قرار دادند و او در این خیمه مجروحان جنگ را مداوا می کرد و به پرستاری و مراقبت از آنان می پرداخت.^۲

در منابع تاریخی آمده است: بعد از جنگ احد، مردم در مسجد مدینه به مداوای مجروحان جنگ و پرستاری از آنان می پرداختند.^۳

این عمل پسندیده، در سیره پیامبران الهی نیز دیده می شود؛ چنان که پرستاری پیوسته حضرت یوسف از بیماران در زندان، سبب محبوبیت او در بین زندانیان شده بود و از او به عنوان «محسن» یعنی فردی نیکوکار یاد می کردند.^۴

در تاریخ از پرستاری حضرت علی علیه السلام از فاطمه زهرا سلام الله علیها پس از بیماری ایشان، روایاتی ذکر شده که سزاوار تحسین و توجه است. البته پرستاری حضرت زهرا و زینب کبری سلام الله علیها نیز می تواند الگوی مناسبی برای تمام پرستاران میهن اسلامی باشد.

۱. بحارالانوار، ج ۷۶، ص ۳۶۸

۲. سیره ابن هشام، ج ۳، ص ۲۵۰

۳. مغازی، واقدی، ج ۱، ص ۲۴۸

۴. بحارالانوار، ج ۱۲، ص ۲۳۰

این سیره های عملی، بیانگر ارزش والای پرستاری است. امام خمینی؛ نیز در این باره فرمود:

این شغل پرستاری از شغل های بسیار شریفی است که اگر چنانچه انسان با وظایف انسانی و شرعی خودش بکند، این یک عبادتی است که در فراز عبادت های درجه اول است. پرستاری از بیمار امر بسیار مشکلی است، لکن خیلی ارزشمند است. [اگر] انسان با یک بیمار به طور محبت، به طور برادری، به طور خواهری مراعات احوال او را بکند و این برای انجام یک وظیفه انسانی - الهی باشد، از عبادات بسیار ارزشمند است.^۱

آثار نیک و زیبای پرستاری

پرستاران با مراقبت از بیماران، خرسندی آنان را فراهم می آورند و در سایه به دست آوردن رضایت آنان، خشنودی خداوند را برای خویش رقم می زنند. از سوی دیگر لذت کمک به دیگران، در فطرت پاک انسان ها به ودیعت نهاده شده است. آن گاه که پرستار رنج و اندوه مریض را به شادی و نشاط مبدل می سازد و لبخند شادمانی و طراوت را بر گوشه لبان او می بیند، خود نیز شاد و مسرور می شود و همه سختی ها و زحمت هایی را که در این مسیر به جان خریده است، از یاد می برد. بدین ترتیب، رابطه ای صمیمانه و دوسویه همراه با مهر و محبت بین پرستار و بیمار ایجاد می شود. راز این محبوبیت را می توان از سخن ارزشمند پیامبر اسلام دریافت:

جُبِلَتْ الْقُلُوبُ عَلَى حُبِّ مَنْ أَحْسَنَ إِلَيْهَا وَ بُغْضِ مَنْ أَسَاءَ إِلَيْهَا.^۲

طبیعت قلب ها، بر محبت و دوستی کسی که به آدمی احسان و نیکی می کند و بغض و دشمنی کسی که به انسان بدی روا می دارد، نهاده شده است.

این نیکوکاری افزون بر محبوبیت اجتماعی، رضایت الهی را نیز در پی خواهد داشت؛ چرا که قرآن کریم نیز به صراحت می گوید: «وَ أَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ» و نیکی کنید که خداوند نیکوکاران را دوست می دارد»^۳

حرفه پرستاری، آثار ارزنده ای بر شخصیت فرد پرستار بر جا می گذارد. پرستار با پذیرش کارهای راحت و دشوار یک بیمار، در حقیقت خودخواهی را در خویش از بین می برد و دگرخواهی و نوع دوستی را در وجود خویش نهادینه می کند. پذیرش کارهای مربوط به بیماران، روحیه فروتنی و نرم خوئی را در او افزایش می دهد و خودبینی را از وی دور می سازد. پرستار بر اساس تعهد و مسئولیتش در برابر بیمار، با او که آمیخته با درد و رنج است، مدارا می کند و تمام برخوردهای تند و ناهنجار مریض را که برخاسته از درد است، برمی تابد. این همه، گامی است برای خودسازی و دست یابی به کرامت های انسانی و رسیدن به قله های بردباری؛

۱. صحیفه نور، ج ۱۲، ص ۸۱

۲. محمد محمدی ری شهری، میزان الحکمه، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۶۷، ج ۲، ص ۴۴۴

۳. بقره: ۱۹۵

همان که امیرالمؤمنین علی علیه السلام آن را بسیار مهم می‌شمارد و می‌فرماید: «لَا غَيْرَ كَالْحِلْمِ؛ هَيْجِ عَزْتِي هَمَانِدْ حِلْمٌ وَ بَرْدْبَارِي نَيْسْت.»^۱

پرستار با کمک به بیماران، دعای خیر آنان را بدرقه راهش می‌سازد و این کلام نورانی حضرت صادق علیه السلام را ره توشه خویش می‌کند که فرمود: «از بیماران خود عیادت کنید و از آنان درخواست دعا کنید؛ زیرا دعای آنان، همانند دعای فرشتگان است.» دعای مستجابی که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وعده داده است که هنگام عیادت از مسلمان، نصیب عیادت کننده^۲

می‌شود: «دَعَاؤُكَ فِيهَا مُسْتَجَابٌ؛ دعای تو در هنگام بیماری مستجاب است.»^۳

تأثیر ارزشمند پرستاری از بیمار، در گفتاری شفاف از رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله نیز بیان شده که بسیار شنیدنی است:

مَنْ أَعَانَ ضَعِيفًا فِي بَدَنِهِ عَلَى أَمْرِهِ أَعَانَهُ اللَّهُ عَلَى أَمْرِهِ وَ نَصَبَ لَهُ فِي الْقِيَامَةِ مَلَائِكَةً يُعِينُونَهُ عَلَى قَطْعِ تِلْكَ الْأَهْوَالِ وَ عُبُورِ تِلْكَ الْخَنَادِقِ مِنَ النَّارِ، حَتَّى لَا يُصِيبَهُ مِنْ دُخَانِهَا وَ عَلَى سَمُومِهَا وَ عَلَى عُبُورِ الصَّرَاطِ إِلَى الْجَنَّةِ سَالِمًا مِئْنَاً.^۴

هر کس انسانی را که ناتوانی جسمی دارد یاری کند، خداوند او را در کارهایش یاری می‌دهد و در قیامت فرشتگانی را می‌گمارد تا او را در پیمودن مسیر هولناک قیامت و عبور از گودال‌های آتش کمک کنند، به گونه‌ای که از سموم آن آسیب نبیند و او را از صراط به سوی بهشت با سلامت و امنیت کامل، گذر می‌دهند.

وظایف پرستاری

مواظبت از بیمار و رسیدگی به وی، سفارش همه پیشوایان دینی ماست. از این رو، مراقبت پی‌گیر از بیمار تا شفای کامل آنان، امری بایسته است. همراهی با بیمار در گرفتاری‌های طول درمان، افزون بر رفع نیازهای جسمی، شادابی و نشاط روحی وی را نیز تأمین می‌کند. رها ساختن بیمار و بی‌توجهی به او، چه بسا سلامت و حتی زندگی او را با خطر روبه‌رو می‌کند. بر این اساس، حضرت صادق علیه السلام به هم سفر و همراه بیمار فرمود:

قُودُوكَ عِنْدَهُ أَفْضَلُ مِنْ صَلَوَاتِكَ فِي الْمَسْجِدِ.^۵

۱. نهج البلاغه، ترجمه: محمدجعفر امامی و محمدرضا آشتیانی، مؤسسه مطبوعاتی هدف، ۱۳۶۷، ج ۷، حکمت ۱۱۳

۲. بحارالانوار، ج ۸۱، ص ۲۱۹

۳. همان، ص ۱۸۵

۴. همان، ج ۷۵، ص ۲۱

۵. وسائل الشیعه، ج ۹، ص ۴۰۰

نشستن تو نزد بیمار (و مراقبت از او)، بهتر و بالاتر از نماز خواندن در مسجد است.

تلاش برای برطرف ساختن نیازهای بیماران، پاداش بی شماری نزد خداوند دارد. امام صادق علیه السلام در کلامی دیگر می فرماید:

مَنْ سَعَى لِمَرِيضٍ فِي حَاجَةٍ قَضَاهَا أَوْ لَمْ يَقْضِهَا، خَرَجَ مِنْ ذَنْبِهِ كَيَوْمٍ وُلِدَتْهُ أُمُّهُ.^۱

کسی که برای رفع نیازهای بیماری تلاش کند، خواه آن درخواست برآورده شود یا نشود، همانند روزی که از مادر متولد شده است، از گناهان پاک می شود.

البته برآوردن خواسته های بیماران، پس از آگاهی کامل از چگونگی آن امکان پذیر است. بنابراین، پرستار باید در رفع نیازهای جسمی، روحی، معنوی و اجتماعی بیمار تلاش کند و خود را به جای او قرار دهد و آنچه را از راحتی و آسایش برای خود می پسندد، در صورت ممکن برای او نیز در نظر بگیرد. حضرت امیر علیه السلام در سفارش به فرزند گرامی اش فرمود:

يَا بُنَيَّ اجْعَلْ نَفْسَكَ مِيزَانًا فِيمَا بَيْنَكَ وَ بَيْنَ غَيْرِكَ فَأَحْبِبِ لِغَيْرِكَ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ وَ أَكْرَهُ لَهُ مَا تَكْرَهُ لَهَا.^۲

پسرم! خویشتن را معیار و مقیاس قضاوت بین خود و دیگران قرار ده! پس آنچه را برای خود دوست می داری، برای دیگران دوست دار و آنچه را برای خود نمی پسندی، بر دیگران نیز میسند.

امام خمینی؛ نیز در کلامی زیبا به همین معیار و محور مهم در کارها توجه کرده و فرموده است:

باز عرض می کنم که با بیمار، بسیار با عطف و با عشق باشید. از آن که خادم دم در است تا آن که پزشک است و پرستار رفتار، رفتار خوب و عطفیت آمیز باشد. گمان کنید که خودتان مریض هستید و در یک مریضخانه رفته اید، از کارمندان، پزشکان و پرستار آنجا چه توقعی دارید؟ همان توقعی که خود شما از آنها دارید، سایر بیماران هم از شما دارند.^۳

گاهی ممکن است پرستار پس از آگاهی به ذائقه بیمار و غذای مورد علاقه او، به وی کمک کند، در این حال به پاس این کار نیک، پاداش های اخروی نیز متوجه پرستار می شود؛ چنان که در روایتی از معصوم: هم بر این مطلب اشاره شده است:

مَنْ أَطْعَمَ مَرِيضًا شَهْوَتَهُ أَطْعَمَهُ اللَّهُ مِنْ ثِمَارِ الْجَنَّةِ.^۴

کسی که به بیماری بر اساس میل و اشتهايش غذا دهد، خداوند از میوه های بهشتی به او می ورناند.

۱. همان، ج ۲، ص ۶۴۳

۲. نهج البلاغه، ج ۳، ص ۷۰

۳. صحیفه نور، ج ۱۸، ص ۱۷۴

۴. بحار الانوار، ج ۸۱، ص ۲۲۴

این گونه پرستاری، در سیره عملی پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله نیز با توجه به روایت امام علی علیه السلام وجود داشته است که می تواند الگویی مناسب برای پرستاران باشد:

فاطمه، دختر گرامی پیامبر خدا صلی الله علیه و آله، بیمار شد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برای دیدار او آمد و نزد فاطمه نشستند و از حال او سؤال کرد. فاطمه در جواب گفت: من غذایی پاک و گوارا میل دارم. پیامبر برخاست و از طاقچه اتاق ظرفی از کشمش و نان و کشک و خوشه ای انگور آورد و در مقابل فاطمه سلام الله علیها نهاد.^۱

خواب و استراحت نیز برای بهبودی بیمار بسیار ضروری است. بنابراین، فراهم آوردن محیطی مناسب و آرام و به دور از شلوغی، تأثیری مطلوب بر سلامتی بیماران دارد.

نیازشناسی و تأمین خواسته بیماران

آدمی در کنار تأمین نیازهای جسمانی، به نیازهای تفریحی، مذهبی، آموزشی، روانی و عاطفی خود نیز باید پاسخ گو باشد. بیماری که دستورها و آموزه های دینی با روح و جان او آمیخته شده است، با شنیدن صدای دل نشین اذان، در پی برآوردن تکلیف دینی خود برمی آید. کمک به بیمار در این امر، می تواند در بهبودی او بسیار مؤثر باشد. برپایی مراسم مذهبی، مانند نماز و دعا و مناجات، به همان اندازه برای سلامت روحی بیمار مؤثر است که دارو و درمان برای تندرستی او کارساز است. بر این اساس، پرستار باید زمینه اجرای برنامه های عبادی، مانند وضوگرفتن، تیمم ساختن، پهن کردن سجاده، قبله یابی و غیر آن را فراهم کند تا بیمار به اطمینان و آرامش روحی برسد. البته پرستار نیز با این همراهی، از اجر معنوی بی نصیب نمی ماند. امام صادق علیه السلام می فرماید: «هنگامی که پدرم (امام محمدباقر علیه السلام) بیمار بود، ایشان را در پارچه ای می نهادند و برای وضو ساختن می بردند.»^۲

گاهی لازم است بیماران برای مراقبت های ویژه، خود نیز آموزش ببینند. از این رو، پرستاران باید تا آنجا که ممکن است، با بردباری بیمار را با مراقبت های درمانی از خود آشنا سازند و به پرسش های آنان درباره اصطلاحات خاص پزشکی، با سخنانی که برای آنها قابل درک باشد، پاسخ دهند. در سیره عملی پیامبر، دادن چنین آموزش هایی به بیماران دیده می شود؛ چنان که حضرت علی علیه السلام می فرماید:

۱. همان، ج ۴۳، ص ۷۷
۱. میزان الحکمه، ج ۹، ص ۱۳۱

چشم سلمان و ابوذر ناراحت شد. پس پیامبر به دیدار آن دو آمد. هنگامی که به آنها نظر کرد، به هر یک فرمود: مادام که به چشم درد مبتلا هستی، روی سمت چپ نخواب و تا خداوند بهبودی کامل به تو عطا نکرده است، خرما نخور.^۱

تأمین نیازهای روانی و عاطفی بیمار بسیار مهم است. بیماری که از بستگان و خانواده خود جدا شده است و ایام را به تنهایی در بیمارستان سپری می کند، بیش از همیشه به برقراری روابط عاطفی و انسانی نیاز دارد. حضرت امام خمینی؛ این نیاز را به درستی به پرستاران گوشزد می کند و می فرماید:

اینها (بیماران) احتیاج دارند به محبت، بیش از آنکه احتیاج به دوا دارند. یک مریضی که از خانه اش آمده است در بیمارستان، این مریض خودش را مثل اینکه یک غریب می داند. اگر چنانچه این پرستارها با او با ملایمت، با رفتار انسانی، با محبت، مثل برادر و خواهر با او رفتار کنند، این حس غربت از او منفصل (جدا) می شود و آرامش برایش حاصل می شود و این آرامش روحی، در بهبود او کمک می کند.^۲

مهر و مدارای پرستاران

شناخت موقعیت بیمار و ناراحتی های روحی و جسمی و درک نیازهای عاطفی او، اولین گام در برقراری روابط دوستانه بین بیمار و پرستار است. روح اخلاق، عاطفه و حمایت، باید در همه رابطه ها و برخوردهای پرستار با بیمار حاکم باشد. گاه پرستار با همدردی با بیمار و یا لبخندی آرام بخش، بهترین همنوایی و هدیه انسانی را به او می دهد. تجربه نشان داده است که اگر بیماران به افرادی که از آنها مراقبت می کنند، اعتماد داشته باشند، برای رهایی از درد به کمک ها و راه های درمانی کمتری احتیاج دارند. نمی توان به هیچ وجه روابط درمانی را جدا از روابط اخلاقی و عاطفی دانست و تنها به برخوردی خشک و بی روح بسنده کرد. پرستار باید با شناخت موقعیت ویژه درمانی بیمار و تحمل زودرنجی و حساسیت بالای وی، خود را به زیور مدارا آراسته سازد.

بیماری که از محیط خانه دور و با محیطی نامأنوس و افرادی ناآشنا روبه رو شده است، ترس از وضعیت بیماری و گاه عمل جراحی، از او فردی نگران و ناهنجار ساخته است، حال بیش از هر زمان دیگری به مدارا و همنوایی نیاز دارد. در این گونه موارد، بیمار برای رسیدن به تعادل روحی، صبر و مدارای پرستار را خواهان است. پرستار آرامش خود را به بیمار منتقل می سازد و با این آسایش روحی، زمینه بهبودی بیمار را فراهم می آورد. باید دانست که هرگونه نگرانی، ناهنجاری و پرخاشگری، برای شدت یافتن بیماری مؤثر است و پرستار، با تدبیر و اخلاق کریمانه خود می تواند بیمار را از این گونه حالت های منفی در امان نگه دارد. توجه

۲. بحارالانوار، ج ۶۲، ص ۱۴۶

۲. صحیفه نور، ج ۱۲، ص ۸۲

به این کلام امام علی علیه السلام بسیار راهگشاست که فرمود: «الرَّقُّ مِفْتَاحُ النَّجَاحِ؛ نرم خویی و مدارا کردن با دیگران، کلید کامیابی و رسیدن به مطلوب است.»^۱

مدارا، ناهنجاری های بیمار را برطرف می کند و از یک بیمار تندخو و بی حوصله، فردی آرام و صبور می سازد که می تواند با آرامش خویش، در زدودن بیماری از تن و جان خود کمک مؤثری داشته باشد. از سوی دیگر، آدمی نیازمند مهر و محبت و دوستی است و این نیاز در بیماران بیش از دیگران است. بنابراین، از وظایف اخلاقی پرستاران، برقراری رابطه سرشار از مهر و عطف با انسان های دردمند و بیمار است. امام صادق علیه السلام در توصیه ای به پرستاران می فرماید:

النَّاسُ رَجُلَانِ مُبْتَلَى وَ مُعَافَى فَارْحَمُوا الْمُبْتَلَى وَ اَحْمَدُوا اللَّهَ عَلَي الْعَافِيَةِ.^۲

مردم دو دسته اند: یک دسته مبتلا (به بیماری) هستند و دسته دیگر در سلامت به سر می برند. بنابراین، نسبت به مبتلایان مهر بورزید و از آنان دلجویی کنید و بر عافیت و سلامتی، خداوند را سپاس گوید.

حضرت امام؛ نیز با دل سوزی تمام، خطاب به پرستاران می گوید:

شما با این مریض ها، با این بیمارها، هرچه محبت بکنید و هر چه پرستاری مادرانه و خواهرانه و برادرانه و پدرانه بکنید، این در روحیه بیمار مؤثر است و برای خوب شدن و سرعت خوب شدن بیماران نیز مؤثر است و دربارگاه خدای تبارک و تعالی، خدمت به این جمعیت، خدمت به این بندگان خدا، بسیار ارزشمند است.^۳

تأثیر هم نشینی و امیدواری، بر سلامتی بیماران

اساساً انس و همدلی، از نیازهای اولیه آدمی است که در نهاد و فطرت او نهفته شده است. هنگامی که انسان در زندگی عادی و طبیعی به سر می برد، خواه ناخواه این نیاز او، با دوستان و نزدیکانش تأمین می شود. اما در روزهای بیماری، این پرستاران هستند که کمبودهای عاطفی آنان را با الفت و مهربانی خویش جبران می کنند و بیمار را در پرتو حمایت های عاطفی تسکین می دهند. پرستار با اظهار همدردی، خود را در کنار بیمار قرار می دهد و هنگامی که بیمار می بیند، دیگران به ویژه پرستاران از وی جدا نیستند و درد او را درد خویش می شمارند، امید و آرامش رضایت بخشی را در خود احساس می کند. غیر از بیمارانی که به بیماری های واگیر مبتلا هستند، نباید از هم نشینی و هم صحبتی با دیگر بیماران پرهیز کرد. در روایتی آمده است: مردی که مبتلا به آبله بود، بر پیامبر اکرم و اصحابش وارد شد و آنان مشغول غذا خوردن بودند. آن مرد هر جا نشست، حاضران از کنار او برخاستند، پس پیامبر او را نزد خود نشاند.^۱

۱. میزان الحکمه، ج ۴، ص ۱۵۷

۲. بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۲۸۴

۳. صحیفه نور، ج ۱۴، ص ۲۶۷

این دل جویی و هم نشینی پیامبر، می تواند الگوی مناسبی برای رفتار ما در این گونه مواقع باشد. یکی دیگر از عواملی که به بیمار روحیه می دهد و او را از نگرانی می رهند، امیدوار ساختن او به زندگی است. ناامیدی، شکست روحی و روانی آدمی را در پی دارد. از این رو، بر اطرافیان بیمار و به ویژه پرستاران است که او را به زندگی و بازیابی سلامتی امید بخشند و به این توصیه پیامبر رحمت عمل کنند که فرمود:

اِذَا دَخَلْتُمْ عَلَى الْمَرِيضِ فَنَفْسُوا لَهُ فِي الْاَجْلِ، فَاِنَّ ذَلِكَ لَا يَرُدُّ شَيْئاً وَ هُوَ يُطَيِّبُ النَّفْسَ.^۲

هرگاه بر بیمار وارد شدید، او را به (سلامت و) طول عمر امیدوار سازید. گرچه این امیدوار ساختن، در قضا و قدر مؤثر نیست، ولی بیمار را دلخوش می سازد و آرامش و تسکین او را موجب می شود.

حضرت امام خمینی؛ نیز با تیزبینی و درایت مثال زدنی خود، به تأثیر امید آفرینی در بیماران توجه ویژه دارد و به پرستاران می فرماید:

این نکته را باید در نظر داشته باشید که عطوفت به آنها و امید دادن به آنها و وعده سلامت به اذن الله برای آنها، کمک می کند به صحت آنها. این طور نباشد که به او گفته شود، تو خوب نمی شوی. همین در زود مردن او و در طولانی شدن مرض او کمک می کند و با دل افسرده از این دنیا می رود. لکن اگر به او امید دادید، محبت کردید، نوازش کردید، خدمت صادقانه کردید، با روی خوش خدمت کردید، به این مریض ها که افسرده اند اکثراً، اگر این طور باشد، بر فرض اینکه از این دنیا هم برود، با یک روح امیدوار و شیرین از این دنیا می رود و این برای شما ارزشمند است.^۳

بنابراین، پرستار باید بیماری را بر مریض ناچیز و زودگذر جلوه دهد و ترس از خطر بیماری را از دل و جان او بزدايد و بیمار را به این سخن روان شناسانه پیامبر گرامی اسلام توجه دهد که فرمود:

لَا بَأْسَ عَلَيْكَ طَهُورٌ اِنْ شَاءَ اللهُ.^۴

نگران بیماری خود نباش. این بیماری موجب پاک شدن تو از گناهان است، اگر خدا بخواهد.

آثار معنوی و ارزش بیماری و تبریک بهبودی

توجه دادن بیمار به جنبه ها و آثار معنوی بیماری، یکی دیگر از عوامل سرعت بخشی در بهبود بیماران است. تقویت روح معنوی بیمار و آماده سازی زمینه ارتباطی او با خداوند و ارواح پاک امامان معصوم: امری لازم و مهم بر پرستار است. هنگامی که بیمار به قدرت بی منتهای الهی پی می برد و توجه خود را از اسباب

۱. بحارالانوار، ج ۷۳، ص ۲۰۶

۲. همان، ج ۸۱، ص ۲۲۵

۳. صحیفه نور، ج ۱۸، ص ۱۷۲

۴. صحیح بخاری، بیروت، داراحیاء التراث العربی، ج ۷، ص ۱۵۳

های ظاهری قطع می کند و خود را در دریای بی کران لطف و رحمت الهی شناور می بیند، پرستار با ایجاد فضای روحانی ذکر، دعا، مناجات و توسل می تواند روح معنوی بیمار را قوت بخشد و بیمار با اتکا به خداوند و توسل به اهل بیت: صحت و شفای خود را طلب کند. امام صادق علیه السلام می فرماید:

ذِكْرُنَا أَهْلَ الْبَيْتِ شِفَاءٌ مِنَ الْوَعَكِ وَالْأَسْقَامِ وَ وَسْوَاسُ الرَّيْبِ.^۱

یاد ما اهل بیت، شفای از تب، بیمارهای و تردید است.

آگاه کردن بیمار به پاداش های خداوند به وی پس از تحمل مریضی، تحمل درد و رنج را برای او آسان می کند تا به گشایش گرفتاری روح و جسم خود با شفا یافتن از بیماری، امیدوار شود. وجود بیمار پس از سپری کردن بیماری، مانند زمینی است که پس از باران بهاری، با طراوت و زیبا می شود و در خود احساس آرامش و دل زندگی می کند. امام معصوم: به فایده های بیماری، این چنین اشاره می کند:

مؤمن هرگاه به تب مبتلا شود، گناهایش همچون برگ درخت فرو می ریزد و هر زمان که در بستر بیماری ناله کند، ناله او تسبیح (سبحان الله گفتن) است و فریادش تهلیل (لا اله الا الله گفتن) است و پهلوی به پهلوی شدنش در بستری بیماری، همانند کسی است که با شمشیر خود در راه خدا جهاد می کند. بنابراین، اگر به سلامت به جمع برادران مؤمن و دوستانش باز گردد و به بندگی خدا روی آورد، از گناهان پاک شده است. پس خوشا به حال او، اگر در آن حال به گناه روی نیورد و وای بر او، اگر دوباره به گناه روی آورد و [البته] عافیت و تندرستی، نزد ما اهل بیت، از بیماری محبوب تر است.^۲

امام سجاد علیه السلام نیز پس از شفای بیماران به دیدار آنان می رفت و می فرمود: «پاکی از گناهان گوارای تو باد! عمل خویش را از سر گیر.»^۳

همچنین، نقل شده است که امام مجتبی علیه السلام به مردی که تازه از بستر بیماری برخاسته بود، چنین فرمود:

خداوند تو را مورد توجه خود قرار داده، پس او را فراموش مکن و همواره به یاد او باش. خداوند از گناهان تو در گذشت، پس او را شکر گزار.^۴

۱. بحارالانوار، ج ۸۱، ص ۲۰۳

۲. همان، ص ۲۰۵

۳. همان، ص ۱۸۶

۴. همان، ج ۷۸، ص ۱۰۶

نبایدهای اخلاقی پرستاران

یکی از کارهایی که ممکن است آرامش خاطر را از بیماران بگیرد و نگران شان کند، به زبان آوردن استرجاع، یعنی ذکر «اَنَا لِلَّهِ وَ اَنَا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ» است. گفتن این ذکر نزد بیمار، به او القا می کند که بیماری او خطرناک و امید به سلامتی در او ضعیف است. گفته می شود امام باقر علیه السلام همواره این ذکر را از مبتلایان به رنج و محنت، پنهان نگه می داشت.^۱

بیمار برای اینکه از شدت بیماری خود آگاه شود، آن را در آینه نگاه دیگران جست و جو می کند. گاهی نگاه اطرافیان و پرستاران، از روی خشنودی و خرسندی است و گاه آمیخته با تأسف و نگرانی. این دو نوع نگاه، تأثیری متفاوت بر روحیه بیمار دارد؛ نگاه آمیخته با رضا او را امیدوار و نگاه تأثیربرانگیز، او را مضطرب و ناامید می سازد. از این رو، امام صادق علیه السلام می فرماید:

لَا تَنْظُرُوا إِلَى أَهْلِ الْبَلَاءِ فَإِنَّ ذَلِكَ يَحْزَنُهُمْ.^۲

به اهل بلا و کسانی که مبتلایند، نگاه (غیرعادی) نکنید که موجب حزن و اندوه آنان می شود.

به آهستگی سخن گفتن در حضور بیمار نیز حساسیت ها و دقت او را به سوی نجوا کنندگان جلب می کند و می پندارد ناگفتنی هایی در مورد بیماری او وجود دارد که اطرافیان نمی خواهند وی از آن آگاه شود. به همین خاطر دچار دلهره و ناراحتی می شود. امام صادق علیه السلام می فرماید:

هرگاه تعداد افراد به سه نفر رسید، نباید دو نفر آنان نجوا کنند و گفت و گوی خود را از نفر دیگر پنهان بدارند؛ چرا که این گونه گفت و گو موجب اندوه آن شخص می شود و او را می آزارد.^۳

از دیگر مواردی که رعایت آن نزد بیماران ضروری است، نخوردن غذاهایی است که بیمار از تناول کردن آنها پرهیز شده است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز در روایتی از این عمل نهی فرموده است:

نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله أَنْ يَأْكُلَ الْعَائِدُ عِنْدَ الْعَلِيلِ فَيُحْبِطَ اللَّهُ أَجْرَ عِيَادَتِهِ.^۴

پیامبر خدا از اینکه عیادت کننده در برابر بیمار چیزی بخورد، نهی فرموده و آن را موجب از بین رفتن اجر عیادت دانسته است.

۱. ابن قتیبه، عیون الاخبار، ج ۲، ص ۲۰۸

۲. بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۱۶

۳. میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۱۴

۴. بحار الانوار، ج ۸۱، ص ۲۲۸

بی گمان، پرستاران زمان زیادی را در بیمارستان و در کنار بیماران به سر می برند. بنابراین، باید هنگام خوردن و آشامیدن، این توصیه مهم رسول گرامی اسلام را در دستور کار خویش قرار دهند و دور از چشم بیماران، غذاهای مخصوص و دلخواه خود را مصرف کنند.

نکته آخر اینکه، رازداری و پنهان نگه داشتن اسرار دیگران بسیار مهم است. به طور طبیعی در دوران بیماری، چنان است تا حدود زیادی مسائل پنهانی بیمار برای درمان گران او آشکار می شود. آنها دوست ندارند که دیگران نیز از اسرارشان آگاه شوند و این پرستاران و پزشکانند که در حفظ این ناگفته های شخصی بیماران وظیفه ای خطیر بر عهده دارند. آنان باید توجه کنند که اسلام حتی افشای اسرار کسانی را که از دنیا رفته اند نیز نمی پسندد، تا چه رسد به کسانی که هنوز در این دنیا به سر می برند. امام صادق علیه السلام می فرماید:

کسی که میتی را غسل دهد، پس او را پوشاند و اسرار او را کتمان کند و برای دیگران بیان نکند، همانند زمانی که از مادر زاییده شده است، از گناهان پاک می شود.^۱

امام کاظم علیه السلام نیز کسی را که راز برادر مسلمان خود را بپوشاند، روز قیامت در سایه عرش الهی می بیند.^۲

سپاسگزاری بیمار از پرستار

در برخورد های اجتماعی، یکی از عوامل محبت آفرین، سپاس گزاری و حق شناسی است. از آنان که در «خوب شدن» ما سهمی داشته اند و آنان که در رفتاری ها به کمک مان می شتابند و در بلاها با ما همدردی می کنند، باید به گونه ای شایسته تقدیر شوند. فرهنگ قدردانی و تشکر از خوبی ها و نیکوکاران، از آموزه های اسلام و برنامه های دینی است و هر چه این عمل فراگیرتر شود، نیکوکاری نیز ادامه می یابد. از حضرت علی علیه السلام روایت است که فرمود:

بر عهده کسی که به او انعام و احسانی شده، این است که به خوبی و به شایستگی، بر نعمت دهنده نیکی کند و نعمت و احسان او را جبران نماید. اگر از جبران عملی ناتوان بود، با ستایشی شایسته و ثنایی نیک برخورد کند. اگر از ستایش زبانی هم ناتوان بود، حداقل نعمت را بشناسد و به نعمت دهنده محبت داشته باشد. اگر این را هم ندارد و نتواند، پس شایسته آن نعمت نیست.^۳

از حضرت رضا علیه السلام هم در کلامی آمده است:

۳. وسائل الشیعه، ج ۲، ص ۶۹۲

۲. شیخ عباس قمی، سفینه البحار، دار الاسوه، ۱۴۴۴ ه. ق، ج ۷، ص ۴۳۶

۱. بحار الانوار، ج ۶۸، ص ۵۰

من لم يَشْكُرِ الْمُنْعِمَ مِنَ الْمَخْلُوقِينَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ^۱.

هر کس مخلوق های نعمت دهنده را سپاس نگوید، خدا را سپاس نگفته است.

به تعبیر مولانا:

شکر او شکر خدا باشد یقین چون به احسان کرد توفیقش قرین

و به فرموده امام کاظم علیه السلام:

خداوند بنده سپاس گزار را دوست می دارد. در قیامت، خداوند به برخی از بندگانش خطاب می کند: «آیا نسبت به فلانی سپاس و تشکر کردی؟» می گوید: پروردگارا! من تو را شکر کردم. خداوند می فرماید: «اگر او را تشکر نکرده ای، پس مرا هم تشکر نکرده ای.»^۲

همچنین بر ماست که توصیه امام سجاد علیه السلام در رساله الحقوق را از یاد نبریم. ایشان در مورد حق کسی که بر ما نیکی کرده است، می فرماید:

حق کسی که صاحب نیکی بر توست، این است که سپاس گزار او باشی و کار نیک او را یاد کنی و خالصانه بین خود و خدایت در حق او دعا کنی و گفتار نیک درباره او داشته باشی. اگر چنین کنی در نهان و آشکار، او را سپاس گفته ای و اگر هم روزی قدرت بر جبران داشته باشی، نیکی او را باید جبران کنی.

چه خوب است که همیشه گله و انتقاد از بدی ها و نارسایی ها در دستور کار ما نباشد، بلکه چشم نیک بین هم داشته باشیم و از خوبی ها و خوش رفتاری های خدمت گزاران، به ویژه در محیط بیمارستان ها نیز به هر زبانی که می توانیم، تشکر کنیم و به روایت امام صادق علیه السلام عمل کنیم که فرمود:

أَشْكُرُ مَنْ أَنْعَمَ عَلَيَّ، وَ أَنْعِمُ عَلَى مَنْ شَكَرَكَ فَإِنَّهُ لَازْوَالٌ لِلنَّعْمَاءِ إِذَا شُكِرَتْ وَ لَا بَقَاءَ لَهَا إِذَا كُفِرَتْ وَالشُّكْرُ زِيَادَةٌ فِي النَّعْمِ وَ أَمَانٌ مِنَ الْغَيْرِ.^۳

نسبت به کسی که بر تو نعمتی داده، سپاس گذاری کن و نسبت به کسی که از تو سپاس گذاری کرده، احسان و انعام کن؛ چرا که اگر نعمت ها سپاس شود، زوال نمی پذیرد و اگر ناسپاسی شود، دوام نمی یابد. شکر و سپاس، موجب افزایش نعمت ها و ایمنی از تغییر و دگرگونی است.

داشتن زبان تقدیر و تشکر، نرم کننده دل ها، افزایشنده عواطف و زداینده کدورت ها و دشمنی هاست.

۲. میزان الحکمة، ج ۵، ص ۱۵۳

۳. اصول کافی، ج ۲، ص ۹۹

۱ بحارالانوار، ج ۶۸، ص ۵۵